

Czas na geografię

**Program nauczania geografii
w szkole ponadgimnazjalnej**

Ewa Wilczyńska

Opinia o programie nauczania geografii w szkole ponadgimnazjalnej

Przedstawiony mi do zaopiniowania program nauczania geografii w szkole ponadgimnazjalnej – autorstwa Ewy Wilczyńskiej dla Wydawnictwa Szkolnego PWN – dotyczy obydwu zakresów wymagań: podstawowego i rozszerzonego.

Zawartość merytoryczna opiniowanego programu nauczania geografii jest w pełni zgodna z zapisem stosownego fragmentu „Podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w różnych typach szkół” – rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 roku; Dz. U. z 2009 r., nr 4, poz. 17 – zgodność dotyczy zarówno celów kształcenia, jak i treści nauczania.

Formalny zapis treściowy programu (jego wewnętrzna struktura) jest zgodny z wymogami §4, ust. 1, punkt 2, litery a-e rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników – Dz. U. z 2009 r., nr 89, poz. 720.

Założenia dydaktyczne i organizacyjne opiniowanego programu są zgodne ze stosownymi fragmentami projektu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 maja 2011 roku w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (załączniki nr 7, 8 i 9).

Opiniowany program nauczania jest zgodny nie tylko z literą, ale i duchem reformy programowej – kładzie nacisk na samodzielne zdobywanie wiadomości i umiejętności przez uczniów przy silnym i profesjonalnym wsparciu nauczyciela. Cele edukacyjne – zarówno kształcenia, jak i wychowania – są sformułowane jasno i zrozumiale. Procedury osiągnięcia celów dobrano w sposób logiczny. Kładą one nacisk na maksymalne wykorzystanie zróżnicowanych źródeł wiedzy – zarówno podczas szkolnego procesu dydaktycznego, jak i indywidualnego poznawania świata. Proponowane procedury osiągnięcia celów edukacyjnych są zgodne z opisem założonych osiągnięć ucznia. Sugerowane metody sprawdzania i oceny osiągnięć ucznia pozwalają na obiektywizowanie procesu dydaktycznego. Zapis programu pozwala na indywidualizację procesu uczenia się. Połączenie obydwu zakresów wymagań w jeden program nauczania nie uniemożliwia praktycznego wykorzystania programu do działań planistycznych w praktyce szkolnej.

Biorąc pod uwagę poprawność programu zarówno pod względem merytorycznym, jak i metodycznym, a także jego zgodność z obowiązującymi aktami prawnymi, wyrażam pozytywną opinię o programie – równocześnie wskazując na jego przydatność w codziennej praktyce szkolnej.

*Andrzej Adamiak
Kraśnik, 6 stycznia 2012 r.*

1. Ogólne założenia dydaktyczne i wychowawcze programu nauczania

Program nauczania geografii w liceum opracowano w oparciu o *Podstawę programową wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół – Dz. U. nr 4, poz. 17 z dnia 15 stycznia 2009 r.). Stanowi on dokument, za pomocą którego realizowane są zadania edukacyjne zapisane w ww. podstawie.

Nauczanie geografii w XXI wieku powinno przede wszystkim odchodzić od encyklopedyzmu na rzecz kształtowania umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej, myślenia geograficznego, oceniania i wartościowania zjawisk, procesów, informacji oraz prognozowania zmian w szeroko pojętym środowisku geograficznym. W programie położono więc szczególny nacisk na kształtowanie aktywności uczniów, samodzielności, kreatywności, przedsiębiorczości. Takie podejście jest zgodne nie tylko z podstawą programową, ale także z zapisami w Międzynarodowej Karcie Edukacji Geograficznej: „umiejętności i wiadomości posiadane przez ludzi są decydujące w ich działaniach w stosunku do przyrody [...] każda jednostka musi stać się świadoma swojego wkładu, mieć dostęp do ścisłych informacji, umiejętności i narzędzi, żeby podejmować zdrowe, środowiskowe decyzje i mieć środowiskową etykę jako przewodnika swojego działania” [Inter. Chart. on Geogr. Educ., 1992]. Nauczanie geografii daje możliwość kształtowania takich postaw, jak: tolerancja, odpowiedzialność za środowisko (postawy proekologiczne) i patriotyzm. Przyczynia się więc do rozwoju ucznia jako osoby – aktywnego członka społeczności globalnej i lokalnej.

Zgodnie z założeniami reformy programowej układ treści i umiejętności zaprezentowany w niniejszym programie ma charakter liniowy. Oznacza to, iż wymagania szczegółowe (treści nauczania) zrealizowane podczas drugiego i trzeciego etapu edukacyjnego mają stanowić podstawę do zrozumienia zagadnień prezentowanych w szkole ponadgimnazjalnej. Niemniej jednak realizacja programu przyczynia się do pogłębiania oraz poszerzania wiedzy i umiejętności zdobytych również na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Program nauczania zawiera treści z zakresu podstawowego (IV etap edukacyjny – pierwszy rok nauki). W zakresie podstawowym uczniowie poznają zagadnienia geografii społeczno-ekonomicznej z uwzględnieniem zmian politycznych i kulturowych zachodzących we współczesnym świecie. Zgodnie z zapisami podstawy programowej w klasie I położono nacisk na taki dobór przykładów, które prawidłowo ilustrują procesy i zjawiska zachodzące w przestrzeni geograficznej. Treści nauczania w pierwszej klasie szkoły ponadgimnazjalnej stanowią dopełnienie i zakończenie siedmioletniego podstawowego cyklu kształcenia geograficznego. Na realizację progra-

mu w zakresie podstawowym przewidziano 1 jednostkę dydaktyczną tygodniowo (30 godzin w roku szkolnym).

Rok szkolny obejmuje od 32 do 34 tygodni nauki. Program nauczania skonstruowano tak, aby treści nauczania jednego roku szkolnego można było zrealizować w ciągu 30 tygodni nauki.

2. Odniesienie do podstawy programowej (podstawa programowa a program nauczania)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole [...] programów nauczania oraz podręczników (Dz.U. Nr 89, poz. 730) stwierdza, iż jedynym obowiązującym dokumentem umożliwiającym planowanie pracy nauczycieli jest program nauczania. Powinien on być zgodny z zapisami podstawy programowej, a także dostosowany do wieku, potrzeb, predyspozycji i możliwości uczniów konkretnej szkoły oraz bazy dydaktyczno-wychowawczej, jaką dysponuje placówka. W myśl nowych przepisów program nauczania stał się bardziej praktycznym („żywym”) dokumentem. Powinien podlegać ewaluacji formatywnej (wspierającej – prowadzonej w toku wdrażania), jak i sumatywnej (całościowej – służącej ostatecznej ocenie programu). Głównym zadaniem programu nauczania jest wskazanie takiego kierunku pracy dydaktyczno-wychowawczej, aby uczeń sprostał zapisanym w podstawie wymaganiom.

Obowiązkiem nauczycieli jest realizacja podstawy programowej. Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej określa, które wiadomości, umiejętności i postawy powinny się kształtować u przeciętnie uzdolnionego ucznia. Podstawa programowa formułuje cele kształcenia w języku wymagań ogólnych oraz treści nauczania i oczekiwane umiejętności uczniów w języku wymagań szczegółowych. Jest to zbieżne z zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie (2008/C111/01). Wymagania zapisane w podstawie programowej stanowią więc jedyną podstawę do oceniania na egzaminach zewnętrznych i umożliwiają uznawalność kwalifikacji w krajach Unii Europejskiej.

2.1. Podstawa programowa przedmiotu geografia – IV etap edukacyjny – zakres podstawowy

2.1.1. Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Wykorzystanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych.
- II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata.
- III. Rozumienie relacji człowiek – przyroda – społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej.

2.1.2. Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata. Uczeń:
  - 1) wyróżnia i charakteryzuje obszary o optymalnych i trudnych warunkach do zamieszkania w skali globalnej i regionalnej; formułuje prawidłowości rządzące rozmieszczeniem ludności na świecie;
  - 2) charakteryzuje główne procesy demograficzne (fazy przejścia demograficznego i przejścia epidemiologicznego) na przykładzie całego świata i poszczególnych kontynentów;
  - 3) klasyfikuje migracje, podaje ich przyczyny i ocenia skutki tego zjawiska; charakteryzuje współczesne kierunki emigracji Polaków i czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych państw dla imigrantów;
  - 4) wyjaśnia zróżnicowanie procesów urbanizacji na świecie; opisuje procesy tworzenia się aglomeracji miejskich oraz ich formy;
  - 5) identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata (np. poznaje przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego, problemów komunikacyjnych);
  - 6) wyjaśnia znaczenie kultury i tradycji regionalnych w procesie różnicowania się regionów pod względem rozwoju społecznego i gospodarczego (np. wyjaśnia rolę tradycji w rozwoju przedsiębiorczości w państwach Azji Południowo-Wschodniej).
2. Różnicowanie gospodarcze świata. Uczeń:
  - 1) klasyfikuje państwa na podstawie analizy wskaźników rozwoju społecznego i gospodarczego; wyróżnia regiony bogate i biedne (bogatą Północ i biedne Południe) i podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata;
  - 2) ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom dotkniętym kryzysem (klęskami ekologicznymi, wojnami, głodem);
  - 3) opisuje główne obszary upraw i chowu zwierząt na świecie, wyjaśnia ich zróżnicowanie przestrzenne;
  - 4) wyjaśnia, z czego wynikają różnice w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie (uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe, społeczne i polityczne, mechanizmy wpływające na nierównomierny rozdział żywności w skali globalnej);
  - 5) opisuje zmiany w funkcji obszarów wiejskich na wybranych przykładach (np. w Unii Europejskiej, w regionach turystycznych w państwach rozwijających się); potrafi wyjaśnić szanse i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i mieszkańców poszczególnych regionów, wynikające z procesów przemian zachodzących na terenach wiejskich;
  - 6) charakteryzuje kierunki zmian w powierzchni lasów na świecie (w wyniku procesów wylesiania i zalesiania) i podaje przykłady gospodarowania zasobami leśnymi (pozytywne i negatywne);
  - 7) charakteryzuje cechy gospodarki morskiej i podaje przykłady wykorzystania oceanu światowego oraz zagrożeń wynikających ze zbyt intensywnej eksploatacji zasobów morskich;
  - 8) charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie i zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie; dokonuje oceny zjawiska uzależnienia produkcji energii na świecie od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych, potrafi wyjaśnić twierdzenie „ropa rządzi światem”;
  - 9) wyjaśnia, na czym polegają zmiany zachodzące na rynku pracy w skali globalnej i regionalnej, wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych;
  - 10) przedstawia cechy przemysłu wysokiej technologii i podaje przykłady jego lokalizacji na świecie; poznaje nowe funkcje ośrodków przemysłowych i nowe formy przestrzenne – technopolie, klastry i dystrykty przemysłowe;
  - 11) charakteryzuje wybrane obszary intensywnie zagospodarowane turystycznie na świecie; wyjaśnia, dlaczego zmieniają się kierunki wyjazdów turystycznych Polaków; identyfikuje skutki rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego;
  - 12) ocenia rolę nowoczesnych usług komunikacyjnych w funkcjonowaniu gospodarki i w życiu codziennym;
  - 13) wyjaśnia zmiany zachodzące w kierunkach i natężeniu ruchu osób i towarów; wskazuje przykłady lokalizacji nowoczesnych terminali i ich rolę w rozwoju regionów;
  - 14) podaje przykłady procesów globalizacji i ich wpływu na rozwój regionalny i lokalny;
  - 15) wyjaśnia współczesne zmiany na mapie politycznej świata;
  - 16) wyjaśnia na wybranych przykładach (w skali lokalnej, regionalnej i globalnej) przyczyny procesów integracyjnych i ich skutki gospodarcze, społeczne i polityczne.
3. Relacja człowiek – środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój. Uczeń:
  - 1) formułuje problemy wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozaprzyrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej;
  - 2) charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania (w tym zanieczyszczenia wód); przedstawia projekty rozwiązań stosowanych w sytuacjach braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych;
  - 3) rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku;
  - 4) wykazuje na przykładach, że zbyt intensywne wykorzystanie rolnicze gleb oraz nieumiejętne zabiegi agrotechniczne powodują w wielu częściach świata degradację gleb, co w konsekwencji prowadzi do spadku produkcji żywności, a w niektórych regionach świata do głodu i ubóstwa;
  - 5) omawia na przykładach pozaprzyrodnicze czynniki zmieniające relacje człowiek – środowisko przyrodnicze (rozszerzenie udziału technologii energooszczędnych, zmiany modelu konsumpcji, zmiany poglądów dotyczących ochrony środowiska).

3. Szczegółowe cele wychowania i kształcenia, treści nauczania oraz planowane osiągnięcia ucznia

3.1. Zakres podstawowy

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
Świat w okresie przemian	Zróżnicowanie społeczno-gospodarcze świata	<ul style="list-style-type: none"> rozwijanie zainteresowań problemami społecznego świata; kształtowanie postaw poszanowania odmienności innych narodów i społeczności 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie mechanizmów narastania nierówności w rozwoju społeczno-gospodarczym współczesnego świata; doskonalenie umiejętności pozyskiwania i przetwarzania informacji z różnych źródeł (np. wykresów, schematów, map, tabel statystycznych, mediów) 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnienia pojęcia: produkt krajowy brutto (PKB), wskaźnik HDI (wskaźnik rozwoju społecznego), wskaźnik skolaryzacji; wyjaśnienia przyczyny nierówności w rozwoju społeczno-gospodarczym świata; wyróżnia i wskazuje na mapie państwa „bogatej Północy” i „biednego Południa” wymienia mierniki rozwoju społeczno-gospodarczego; grupuje państwa na podstawie wielkości HDI 	2.1
	Procesy globalizacyjne	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw świadomości wartości i poczucia odpowiedzialności za losy współczesnego świata, poszanowania kultury i odrębności narodów i społeczności 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie płaszczyzn procesów globalizacji na świecie i ich wpływu na rozwój społeczeństw; rozwijanie umiejętności wykorzystania różnych źródeł informacji do pozyskania i przetwarzania wiedzy na temat problemów współczesnego świata; doskonalenie umiejętności dostrzegania wzajemnych powiązań w systemie ciałowiek – środowisko – gospodarka 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnienia pojęcia globalizacja; wskazuje przykłady procesów globalizacji, wyjaśnia ich wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy regionów; dokonyuje waloryzacji procesów globalizacyjnych, ocenia skutki globalizacji dla życia ludzi i wybranych regionów 	2.14
	Zmiany na mapie politycznej	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw odpowiedzialności i poczucia tożsamości narodowej, patriotyzmu, a także poszanowania odrębności innych społeczności i narodów 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie zmian na politycznej mapie świata, ich przyczyn i skutków; rozwijanie umiejętności lokalizowania obiektów geograficznych na politycznej mapie świata 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnienia pojęcia: państwo, suwerenność, terytoria zależne; analizuje przyczyny zmian na politycznej mapie świata po 1989 r., lokalizuje na mapie politycznej państwa, które powstały po 1989 r.; wyróżnia typy państw według różnych kryteriów; wskazuje na mapie przykłady terytoriów niesamodzielnych, wyjaśnienia pojęcia: państwo, suwerenność, terytoria zależne; 	2.15

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
			<ul style="list-style-type: none"> doskonalenie umiejętności pozyskiwania, przetwarzania i prezentowania informacji zaczerpniętych z różnych źródeł (np. internetu, mediów); kształtowanie umiejętności dostrzegania i analizowania problemów współczesnego świata 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje przyczyny zmian na politycznej mapie świata po 1989 r., lokalizuje na mapie politycznej państwa, które powstały po 1989 r.; wyróżnia typy państw według różnych kryteriów; wskazuje na mapie przykłady terytoriów niesamodzielnych 	2.15
	Współpraca międzynarodowa	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw poczucia odpowiedzialności za funkcjonowanie współczesnego świata i konieczność rozwiązywania problemów zaistniałych na arenie międzynarodowej; doskonalenie umiejętności twórczego, kreatywnego rozwiązywania problemów 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie przyczyn i skutków procesów integracyjnych na świecie, celów, zadań i przykładów integracji; doskonalenie umiejętności lokalizowania obiektów geograficznych na mapie; kształtowanie umiejętności wyszukiwania, selekcji, analizy i syntezy informacji 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje typy działań integracyjnych; wymienia przykłady integracji, wyjaśnia ich przyczyny; identyfikuje i ocenia korzyści wynikające z integracji; ocenia wpływ organizacji integracyjnych na rozwiązywanie problemów globalnych, regionalnych i lokalnych; uzasadnia konieczność współpracy międzynarodowej w rozwiązywaniu problemów ekologicznych i społeczno-politycznych; proponuje formy pomocy państwom dotkniętym głodem, wojnami, a także klęskami ekologicznymi 	2.2, 2.16
Współczesne problemy graficzne i społeczne	Uwarunkowania rozmieszczenia ludności na świecie	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw świadomości wartości i poczucia odpowiedzialności za funkcjonowanie współczesnego świata; kształtowanie umiejętności wyrażania własnych sądów i ich obrony 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie czynników warunkujących rozmieszczenie ludności na kuli ziemskiej, przyczyn i skutków nierównomiernego rozmieszczenia ludności; rozwijanie umiejętności lokalizowania zjawisk, procesów i obiektów na mapie; doskonalenie umiejętności dostrzegania i analizy prądnictwa oraz zależności w systemie człowiek – środowisko – gospodarka 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: ekumena, subekumena, anekumena, bariery osadnicza; analizuje wpływ przyrodniczych i pozaprzyrodniczych czynników rozmieszczenia ludności; lokalizuje na mapie obszary o optymalnych i trudnych warunkach osiedlania się, wyjaśnia wpływ barier osadniczych na różnicowanie rozmieszczenia ludności; identyfikuje problemy społeczne, gospodarcze i ekologiczne wynikające z wysokiej gęstości zaludnienia 	1.1
	Zmiany liczby ludności na świecie	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw prospołecznych, empatii i odpowiedzialności za przyszłość świata 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie przyczyn zmian liczby ludności na świecie, faz rozwoju demograficznego i przebiegu epidemiologicznego; 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: przyrost naturalny, eksplozja demograficzna; wyjaśnia przyczyny wzrostu liczby ludności świata na przestrzeni dziejów; 	1.2

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
		<ul style="list-style-type: none"> doskonalenie umiejętności pozyskiwania i analizy informacji dotyczących sytuacji społecznej regionu z wykorzystaniem tabel statystycznych, wykresów, zasobów internetu i innych źródeł; kształtowanie umiejętności prognozowania zmian w środowisku społecznym na podstawie zaobserwowanych trendów; doskonalenie umiejętności lokalizowania obiektów geograficznych na mapie 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na mapie państwa o największym i najmniejszym przyroście naturalnym; charakteryzuje skutki eksplozji demograficznej w skali lokalnej, regionalnej i globalnej; podaje przykłady państw będących w różnych fazach rozwoju demograficznego, lokalizuje je na mapie; analizuje wykres faz rozwoju demograficznego; wyjaśnia zróżnicowanie struktury wiekowej ludności świata w kontekście faz przejścia epidemiologicznego 		
	Przemiany na rynku pracy	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie umiejętności oceny zjawisk i procesów, formułowania i uzasadniania własnej opinii; rozwijanie wrażliwości na potrzeby innych i tolerancji wobec różnic kulturowych społeczeństw 	<ul style="list-style-type: none"> ukazanie przestrzennego zróżnicowania zatrudnienia ludności wybranych regionów świata; kształtowanie umiejętności czytania i interpretacji danych statystycznych zapisanych w postaci wykresów, tabel, schematów, map; doskonalenie umiejętności lokalizowania obiektów geograficznych na mapie 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia zmiany struktury zawodowej ludności w państwach wysoko rozwiniętych i rozwijających się, wyjaśnia przyczyny tych zmian; opisuje formy pracy powstałe w wyniku rozwoju techniki i technologii komunikacyjno-informacyjnych (np. telepraca), ocenia rozwój nowych form zatrudnienia w kontekście aktywizacji osób bezrobotnych; charakteryzuje przyczyny bezrobocia w państwach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego; identyfikuje społeczne, polityczne i ekonomiczne skutki bezrobocia 	2.9
	Przyczyny i skutki migracji ludności	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw altruistycznych, zdolności empatii, poszanowania tradycji i kultury innych narodów 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie klasyfikacji ruchów migracyjnych, przyczyn i skutków migracji; doskonalenie umiejętności analizowania danych zapisanych w różnych postaciach; kształtowanie umiejętności dostrzegania i analizy powią 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: migracja, emigracja, imigracja, reemigracja, repatriacja, saldo migracji, przyrost rzeczywisty, państwo emigracyjne, państwo imigracyjne; klasyfikuje migracje ze względu na różne kryteria; analizuje przyczyny ruchów migracyjnych we współczesnym świecie, wskazuje na mapie ich kierunki; ocenia ruchy migracyjne z punktu widzenia państwa imigracyjnego i emigracyjnego 	1.3

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
			<p>zań między elementami środowiska geograficznego:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozwijanie umiejętności wnioskowania, syntezy i analizy procesów demograficznych 	1.3	
	Kultura w rozwoju społeczeństw	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw poszanowania odrębności kulturowej społeczeństw i narodów 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie wpływu kultury na rozwój współczesnych społeczeństw, ukazanie cech krajo- i kulturowych; kształtowanie umiejętności wykorzystania różnych źródeł informacji do analizy współczesnych problemów społeczno-gospodarczych; rozwijanie umiejętności dostrzegania zależności, prawidłowości i powiązań w systemie człowiek – przyroda – społeczeństwo w skali lokalnej i globalnej; doskonalenie umiejętności lokalizowania obiektów na mapach 	1.6	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: kultura, krąg kulturowy; formułuje zależność między różnicowaniem rasowym i kulturowym ludności świata; opisuje różnicowanie cech różnych kręgów kulturowych, wskazuje na mapie ich zasięgi; uzasadnia wpływ zasad etyczno-religijnych na życie społeczne i gospodarcze regionów, podaje przykłady wpływu tradycji na rozwój kultury pracy, przedsiębiorczości; analizuje wpływ zjawiska przenikania kultur na pojawiające się w regionie, państwie problemy społeczno-ekonomiczne, projektuje działania mające na celu zapobieganie konfliktom i budowanie płaszczyzn porozumienia i współdziałania służących wzbogaceniu kulturowemu
	Procesy urbanizacyjne	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie umiejętności formułowania i weryfikowania hipotez dotyczących problemów współczesnego świata (myślenia naukowego); kształtowanie poczucia odpowiedzialności za środowisko kulturowe 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie współczesnych procesów urbanizacyjnych na świecie; rozwijanie umiejętności wykorzystania różnych źródeł informacji do analizy współczesnych problemów społecznych i gospodarczych; doskonalenie umiejętności 	1.4	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: urbanizacja, wskaźnik urbanizacji, suburbanizacja, dezurbanizacja, reurbanizacja; charakteryzuje procesy urbanizacyjne odbywające się na płaszczyźnie ekonomicznej, demograficznej, społecznej i przestrzennej; prezentuje fazy procesów urbanizacyjnych na świecie, podaje i wskazuje na mapie przykłady miast będących w różnej fazie urbanizacyjnej; formułuje zależność między rozwojem społeczno-gospodar-

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
		współczesnego świata, poszanowania tradycji i kultury społeczeństw (postaw tolerancji wobec odmienności kulturowej)	lokalizowania zjawisk i obiektów na mapie	1.4 czym regionów a zróżnicowaniem wskaźnika urbanizacji, wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika urbanizacji na świecie; • ocenia społeczne i ekonomiczne skutki procesów urbanizacji	
	Osadnictwo wiejskie. Problemy rozwoju wielkich metropolii	<ul style="list-style-type: none"> zrozumienie roli człowieka w przekształcaniu środowiska przyrodniczego, kształtowanie postaw proekologicznych; doskonalenie umiejętności oceny zjawisk i procesów, formułowania i udowadniania własnych opinii 	<ul style="list-style-type: none"> ukazanie wzrostu znaczenia miast we współczesnym świecie, ich przestrzennej ekspansji; kształtowanie umiejętności dostrzegania i analizy zależności w środowisku antropogenicznym; rozwijanie umiejętności lokalizowania obiektów na mapie i wykorzystania informacji z różnych źródeł 	1.5 • opisuje zróżnicowanie fizjonomiczne miast na świecie, wyróżnia cechy miast różnych kręgów kulturowych, wskazuje przykłady na mapie; • analizuje społeczne, przestrzenne, ekonomiczne i ekologiczne problemy wielkich miast świata, wskazuje sposoby ich rozwiązania; • opisuje cechy i funkcje miasta globalnego, ocenia zasadność funkcjonowania	
	Przemiany obszarów wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> rozwijanie zainteresowań problemami społecznego świata; kształtowanie umiejętności wnioskowania opartego na obserwacjach 	<ul style="list-style-type: none"> ukazanie współczesnych procesów zmieniających obszary wiejskie (np. przekształcenia funkcji, układów przestrzennych); kształtowanie umiejętności dostrzegania i oceny wpływu człowieka na środowisko przyrodnicze; doskonalenie umiejętności lokalizowania zjawisk, procesów i obiektów na mapie 	2.5 • wyjaśnia pojęcia: wieś, osadnictwo wiejskie; • charakteryzuje cechy układów przestrzennych wsi, opisuje czynniki wpływające na ich zróżnicowanie; • opisuje zmiany funkcji wsi wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym regionu; • przedstawia problem marginalizacji wsi jako efekt rozwoju i przemian strukturalnych, proponuje działania zmierzające do aktywizacji wsi w dobie globalizacji i ery informacji i usług	
Gospodarka rolna i problemy żywienia ludności na świecie	Kierunki rozwoju rolnictwa na świecie	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw poczucia odpowiedzialności za stan środowiska geograficznego; 	<ul style="list-style-type: none"> ukazanie przyrodniczych i pozapryrodniczych warunków rozwoju rolnictwa, poznanie typów gospodarki rolnej; 	3.4 • wymienia przyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa, analizuje wpływ elementów środowiska przyrodniczego na rozwój rolnictwa dowolnego regionu; • wskazuje na mapie obszary o najkorzystniejszych warunkach rozwoju rolnictwa na poszczególnych kontynentach;	

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
		<ul style="list-style-type: none"> rozwijanie myślenia naukowego 	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie umiejętności lokalizowania obiektów na mapie; rozwijanie umiejętności oceny przydatności obszarów dla rolnictwa; doskonalenie umiejętności dostrzegania i analizowania powiązań, zależności w systemie człowiek – środowisko – gospodarka; rozwijanie umiejętności pozyskiwania i przetwarzania informacji na podstawie różnych źródeł 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje cechy rolnictwa intensywnego i ekstensywnego, analizuje prawidłowości rozmieszczenia typów rolnictwa, wskazuje na mapie przykłady państw stosujących rolnictwo intensywne i ekstensywne; ocenia wpływ rolnictwa intensywnego i ekstensywnego na środowisko geograficzne wybranych regionów; opisuje przyczyny i skutki degradacji gleb, proponuje działania zmniejszające negatywne skutki intensywnego wykorzystania gleb 	3.4
	Rozmieszczenie głównych upraw na świecie	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw poszanowania zasobów środowiska przyrodniczego (postawy proekologiczne) 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie czynników warunkujących przestrzenne zróżnicowanie upraw zbóż, roślin przemysłowych i używek; kształtowanie umiejętności dostrzegania, analizowania i oceny powiązań i zależności w systemie człowiek – środowisko – gospodarka; rozwijanie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji do analizowania współczesnych problemów środowiska geograficznego i poszukiwania sposobów ich rozwiązywania 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady zbóż, roślin przemysłowych i używek; charakteryzuje przyrodnicze i pozaprzrodnicze warunki rozmieszczenia upraw zbóż, roślin okopowych, przemysłowych, używek; wskazuje na mapie główne obszary upraw zbóż, roślin przemysłowych i używek; analizuje dane statystyczne dotyczące zbiorów i plonów roślin uprawnych, odczytuje z zestawień statystycznych głównych producentów, eksporterów, importerów 	2.3

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
	Warunki rozwoju hodowli na świecie	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw poszanowania zasobów przyrody; kształtowanie umiejętności dostrzegania problemów w gospodarce i poszukiwania sposobów ich rozwiązywania 	<ul style="list-style-type: none"> ukazanie przyczyn różnicowania hodowli bydła, trzody chlewnej i owiec na świecie; kształtowanie umiejętności dostrzegania, analizowania i oceny powiązań i zależności w systemie człowiek – środowisko – gospodarka; rozwijanie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia główne zwierzęta hodowlane; wskazuje na mapie rozmieszczenie zwierząt gospodarskich; charakteryzuje czynniki wpływające na rozmieszczenie bydła, trzody chlewnej i owiec; wyjaśnia wpływ dużej koncentracji ludności na rozwój chowu trzody chlewnej 	2.3
	Poziom wyżywienia ludności świata i dostępu do wody	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw altruistycznych, poszanowania uczuć: świadomości wartości życia ludzkiego; kształtowanie postaw proekologicznych 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie przestrzennego różnicowania poziomu wyżywienia ludności świata oraz przyczyn zjawiska, a także różnicowania rozmieszczenia obszarów nadwyżek i niedoborów wody; rozwijanie umiejętności korzystania z różnych źródeł w celu pozyskiwania, przetwarzania i prezentowania informacji; kształtowanie umiejętności dostrzegania i proponowania rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych współczesnego świata 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia przyczyny występowania obszarów niedoborów i nadwyżek w produkcji żywności; charakteryzuje zróżnicowanie poziomu wyżywienia ludności na świecie; wskazuje na mapie obszary występowania głodu na świecie, wyjaśnia przyczyny głodu i niedożywienia; proponuje sposoby walki z głodem; opisuje i wskazuje na mapie rozmieszczenie obszarów niedoborów i nadwyżek wody na świecie, wyjaśnia przyczyny; projektuje działania prowadzące do rozwiązania problemu braku lub nadmiaru wody w poszczególnych strefach klimatycznych 	2.4, 3.2
	Gospodarka leśna świata	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw ukierunkowanych na zrozumienie konieczności stosowania zasad rozwoju zrównoważonego podczas gospodarowania zasobami leśnymi 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie przyczyn różnicowania leśności na świecie, gospodarczego wykorzystania lasów; kształtowanie umiejętności analizy danych statystycznych; 	<ul style="list-style-type: none"> korzystając z mapy, wyjaśnia rozmieszczenie zasobów leśnych na świecie; prezentuje ekologiczne i przyrodnicze funkcje lasów; opisuje przyczyny wylesiania, wskazuje obszary o największej intensywności zjawiska, ocenia globalne i regionalne skutki nadmiernego wycinania lasów; uzasadnia konieczność racjonalnego (zgodnego z założeniami) użytkowania lasów; 	2.6

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
			<ul style="list-style-type: none"> doskonalenie umiejętności identyfikowania związków i zależności oraz wyjaśniania zjawisk i procesów; rozwijanie umiejętności analizy zależności człowiek – środowisko – gospodarka i jej oceny; kształtowanie umiejętności projektowania rozwiązań lokalnych i globalnych problemów środowiskowych 	<p>2.6</p> <p>mi rozwoju zrównoważonego) gospodarowania zasobami leśnymi, podaje przykłady racjonalnej i rabunkowej gospodarki leśnej na świecie;</p> <ul style="list-style-type: none"> wymienia warunki i formy gospodarowania lasami w różnych strefach klimatycznych, ocenia konsekwencje różnych form gospodarowania lasami 	
	Wykorzystanie zasobów morskich	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw proekologicznych; rozbudzanie ciekawości świata 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie zasobów oceanu światowego i cech gospodarki morskiej; kształtowanie umiejętności krytycznego korzystania z różnych źródeł informacji do identyfikowania i analizy współczesnych problemów środowiskowych; rozwijanie umiejętności lokalizacji obiektów geograficznych na mapie; doskonalenie umiejętności dostrzegania i analizy zależności pomiędzy środowiskiem przyrodniczym a gospodarczą działalnością człowieka; kształtowanie umiejętności dostrzegania konieczności współpracy międzynarodowej na rzecz obrony środowiska przyrodniczego 	<p>2.7</p> <ul style="list-style-type: none"> prezentuje przykłady wykorzystania oceanu światowego (np. gospodarze, turystyczno-rekreacyjne, transportowe); wymienia zasoby mórz i oceanów (zasoby żywe, zalegające pod dnem oceanów), ocenia stopień wykorzystania zasobów oceanów i mórz; opisuje problemy wynikające z nadmiernej eksploatacji oceanów oraz zagrożenia wynikające z gospodarczej i osadniczej działalności człowieka w strefach przybrzeżnych; charakteryzuje cechy gospodarki morskiej; uzasadnia konieczność współpracy międzynarodowej na rzecz zrównoważonego wykorzystania oceanów (tzw. „błękitna gospodarka”) 	

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
Przemiany w przemyśle i usługach	Eksploatacja surowców energetycznych	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie umiejętności wykorzystania wiedzy do identyfikowania i rozwiązywania problemów; rozwijanie szacunku dla dobra wspólnego 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie struktury wykorzystania odnawialnych i nieodnawialnych źródeł energii, ukazanie tendencji zmian zachodzących w bilansie energetycznym świata; rozwijanie umiejętności dostrzegania zależności w systemie człowiek – środowisko – gospodarka; doskonalenie umiejętności wyszukiwania, selekcji i krytycznej analizy informacji dotyczących zmian w gospodarce 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: źródła energii pierwotnej, źródła odnawialne i nieodnawialne, bilans energetyczny; klasyfikuje źródła energii pierwotnej, uwzględniając podział na źródła nieodnawialne i odnawialne; prezentuje zmiany w bilansie energetycznym świata na przestrzeni lat, analizuje i wyjaśnia przyczyny spadku wykorzystania węgla i wzrostu znaczenia ropy naftowej, gazu ziemnego oraz źródeł odnawialnych; charakteryzuje udział poszczególnych źródeł energii pierwotnej w ogólnej produkcji energii elektrycznej 	2.8
	Problemy energetyki światowej	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie umiejętności wartościowania działań człowieka w środowisku, dostrzegania problemów i poszukiwania sposobów ich rozwiązywania; rozwijanie umiejętności myślenia naukowego 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie tendencji zmian struktury produkcji energii elektrycznej oraz przyczyn jej różnicowania w państwach o różnym stopniu rozwoju gospodarczego; ukazanie różnicowania produkcji energii elektrycznej według typów elektrowni; doskonalenie umiejętności analizy, interpretacji danych zapisanych w postaci tabel, wykresów, map 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia lokalizację produkcji energii elektrycznej w miejscach dużego jej zużycia; wymienia głównych producentów energii elektrycznej na świecie, wskazuje ich na mapie; identyfikuje powiązania między rozmieszczeniem różnych typów elektrowni a występowaniem surowców energetycznych; charakteryzuje tendencje zmian w strukturze produkcji energii elektrycznej według typów elektrowni; wskazuje problemy polityczne, gospodarcze i ekologiczne związane z uzależnieniem produkcji energii elektrycznej od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych, uzasadnia konieczność większego wykorzystania odnawialnych źródeł energii 	2.8
Przemiany struktury przemysłowej świata		<ul style="list-style-type: none"> rozwijanie umiejętności wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do rozwiązywania problemów; 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie zmian struktury przemysłowej i produkcji w okręgach przemysłowych związanych z rozwojem gospodarczym, roli nowoczesnego 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: przemysł, okręg przemysłowy, technopole, klastry, dystrykty przemysłowe; charakteryzuje przeobrażenia strukturalne przemysłu, dokonujące się wraz z rozwojem gospodarczym; porównuje i wyjaśnia geograficzne różnicowanie zmian 	2.10

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
		<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw warunkujących odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie 	<p>nych technologii w restrukturyzacji i modernizacji regionów, czynników lokalizacji przemysłów tradycyjnych i wysokich technologii;</p> <ul style="list-style-type: none"> doskonalenie umiejętności interpretacji wykresów, map i danych statystycznych; kształtowanie umiejętności dostrzegania i analizy prawidłowości zachodzących we współczesnym świecie 	<p>w przemyśle krajów o różnym stopniu rozwoju gospodarczego;</p> <ul style="list-style-type: none"> porównuje cechy przemysłu tradycyjnego z nowoczesnym, wskazuje na mapie tradycyjne okręgi przemysłowe i nowe formy koncentracji przemysłu (m.in. technopolie); uzasadnia konieczność restrukturyzacji i modernizacji przemysłu ciężkiego; opisuje czynniki warunkujące powstanie danego typu okręgu przemysłowego; charakteryzuje czynniki lokalizacji przemysłu wysokiej technologii i technologii 	
	Spółceństwo informacyjne	<ul style="list-style-type: none"> rozwijanie umiejętności wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów; kształtowanie umiejętności dostrzegania złożoności współczesnego świata i postaw współodpowiedzialności za jego losy; przygotowanie do odpowiedzialnego korzystania ze środków masowej komunikacji 	<ul style="list-style-type: none"> ukazanie roli nowoczesnych usług komunikacyjnych w życiu i gospodarce człowieka; kształtowanie umiejętności korzystania z różnych źródeł, w tym z technologii informacyjno-komunikacyjnej w celu pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania informacji o współczesnym świecie 	<ul style="list-style-type: none"> formułuje zależność między stopniem rozwoju społeczno-gospodarczego państwa a wzrostem zapotrzebowania na usługi związane z przesyłaniem, przetwarzaniem i przechowywaniem informacji (tzw. 3P); ocenia rolę technologii informacyjno-komunikacyjnej (TIK) i telefonii komórkowej w przemianach społeczno-gospodarczych regionów; opisuje cechy e-społeczeństwa i społeczeństwa sieciowego, ocenia ich rolę w odradzaniu się społeczności lokalnej, a także wzrostie wykształcenia i kompetencji (zgodnie z ideą LLL – uczenia się przez całe życie); przedstawia wady i zalety korzystania z internetu; analizuje i ocenia przestrzeń wirtualną w kontekście wspomagania rozwoju (nośnik nowoczesności) 	2.12
	Kierunki rozwoju transportu	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie umiejętności myślenia naukowego; kształtowanie postaw współodpowiedzialności za stan środowiska geograficznego 	<ul style="list-style-type: none"> ukazanie zmian zachodzących w kierunkach i natężeniu transportu towarów i osób; rozwijanie umiejętności lokalizowania obiektów na mapie, interpretacji i analizy danych statystycznych oraz korzystania z różnych źródeł informacji 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia przyczyny szybkiego rozwoju transportu na świecie; opisuje wpływ środowiska przyrodniczego na rozwój wybranych rodzajów transportu; na podstawie danych statystycznych ocenia różnicowanie rozwoju transportu w wybranych państwach świata, analizuje mapę różnicowania rozwoju transportu na świecie; wyjaśnia przyczyny zmian w kierunkach i natężeniu ruchu osób i przemieszczaniu się towarów; 	2.13

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
		<ul style="list-style-type: none"> rozbudzenie ciekawości poznawczej, świadomego zdobywania wiedzy i wykorzystania jej w życiu; formowanie postaw współodpowiedzialności za stan środowiska i jego ochronę 	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie umiejętności dostrzegania, analizy i oceny zależności występujących w środowisku przyrodniczym i gospodarce przyrodniczej człowieka poznanie rozwoju turystyki na świecie; kształtowanie umiejętności analizy wpływu rozwoju turystyki na środowisko przyrodnicze i gospodarkę państw świata; doskonalenie umiejętności odczytywania i interpretacji treści mapy, lokalizowania obiektów; kształtowanie umiejętności pozyskiwania, przetwarzania, selekcjonowania i prezentowania informacji na podstawie różnych źródeł 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje przyczyny wzrostu znaczenia transportu lotniczego i samochodowego; ocenia wpływ transportu na tempo przekształceń krajobrazu; ocenia znaczenie wielkich węzłów transportowych i nowoczesnych terminali w rozwoju regionów (podaje przykłady) charakteryzuje rozwój turystyki na świecie i w wybranych regionach; wskazuje na mapie wybrane regiony turystyczne i opisuje elementy środowiska przyrodniczego i antropogenicznego, które zadecydowały o ich atrakcyjności turystycznej; ocenia wpływ turystyki na tempo przemian społeczno-kulturowych i gospodarczych regionów; określa negatywne i pozytywne skutki rozwoju turystyki wybranych regionów świata 	2.11
Relacje człowiek – środowisko przyrodnicze	Gospodarowanie zasobami naturalnymi Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> budzenie szacunku do zasobów przyrody; kształtowanie postaw kreatywnego rozwiązywania problemów 	<ul style="list-style-type: none"> ukazanie zasad racjonalnego (zgodnego z założeniami rozwoju zrównoważonego) gospodarowania zasobami naturalnymi; kształtowanie umiejętności dostrzegania i oceny wpływu człowieka na środowisko przyrodnicze; rozwijanie umiejętności pozyskiwania, przetwarzania, 	<ul style="list-style-type: none"> prezentuje podział zasobów naturalnych; charakteryzuje globalne i lokalne zagrożenia środowiska wynikające z eksploatacji zasobów odnawialnych i nieodnawialnych, podaje ich przyczyny i skutki; uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska przyrodniczego; projektuje własne działania zgodne z zasadami ekorozwoju 	3.1

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
			selekcjonowania i prezentowania informacji na podstawie różnych źródeł		
	Globalne zmiany klimatu	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie postaw świadomości i poczucia odpowiedzialności za stan środowiska; formowanie postaw świadomego zdobywania wiedzy i jej wykorzystania w praktyce 	<ul style="list-style-type: none"> doskonalenie umiejętności dostrzegania wzajemnych powiązań i zależności w systemie człowiek – środowisko – gospodarka; kształtowanie umiejętności prognozowania zmian w środowisku przyrodniczym wywołanych gospodarczą działalnością człowieka; rozwijanie umiejętności projektowania działań zmierzających do rozwiązania problemów występujących w środowisku przyrodniczym; doskonalenie umiejętności dostrzegania potrzeby współpracy międzynarodowej w zapobieganiu skutkom klimatyzmów; rozwijanie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej 	<p>3.3</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia przyczyny globalnych zmian klimatu; ocenia konsekwencje przyrodnicze i gospodarcze zmian w atmosferze wynikających z działalności człowieka, wyjaśnia przyczyny i ocenia skutki zmian klimatu (globalnych i lokalnych); analizuje wpływ działalności człowieka na warunki klimatyczne; projektuje sposoby zapobiegania globalnym zmianom klimatycznym, ocenia rozwiązania zapobiegające globalnemu ociepleniu 	
	Ochrona środowiska przyrodniczego Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> kształtowanie świadomości i poczucia odpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego (postawy proekologiczne); zrozumienie roli człowieka w przeobrażaniu środowiska przyrodniczego 	<ul style="list-style-type: none"> poznanie form ochrony środowiska przyrodniczego; doskonalenie umiejętności dostrzegania potrzeby współpracy międzynarodowej w zapobieganiu skutkom klimatyzmów; rozwijanie umiejętności analizowania 	<p>3.5</p> <ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje i ocenia sposoby ochrony środowiska, opisuje przykłady zapobiegania zagrożeniom funkcjonowania środowiska; uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska przyrodniczego, zgodnego z ideą rozwoju zrównoważonego; przedstawia główne założenia idei rozwoju zrównoważonego, prezentuje tezy zapisane w dokumentach powstałych 	

Dział nauczania	Temat zajęć edukacyjnych	Cele		Planowane osiągnięcia ucznia	Zapis w podstawie programowej
		wychowania	kształcenia		
			<p>lize zależności i powiązań w systemie człowiek – środowisko</p>	<p>na konferencji w Rio de Janeiro (Deklaracja z Rio, Agenda 21), przedstawia ustalenia Światowego Szczytu Zrównoważonego Rozwoju (Szczyt Ziemi w Johannesburgu);</p> <ul style="list-style-type: none"> formułuje zależność między poziomem rozwoju gospodarczego a intensywnością i skutecznością podejmowanych działań związanych z ochroną przyrody 	

4. Przykładowy rozkład godzin

4.1. Zakres podstawowy

Wyszczególnienie		Liczba godzin przeznaczonych na realizację treści
Dział nauczania	Świat w okresie przemian	4
	Współczesne problemy demograficzne i społeczne	8
	Gospodarka rolna i problemy wyżywienia ludności na świecie	6
	Przemiany w przemyśle i usługach	6
	Relacje człowiek – środowisko przyrodnicze	3
Podsumowujące i powtórzeniowe zajęcia edukacyjne		3
Razem		30

5. Realizacja celów kształcenia i zadań edukacyjnych – sposoby osiągnięcia celów

Nowa podstawa programowa przywiązuje dużą wagę do kształtowania umiejętności oraz właściwych postaw uczniów. Realizacja celów edukacyjnych wymaga więc stosowania takich metod pracy, które sprzyjałyby samodzielności w zdobywaniu wiedzy, twórczemu rozwiązywaniu problemów, wartościowaniu i selekcjonowaniu oraz krytycznej analizie źródeł informacji, wydarzeń, w końcu rozwojowi osobowości. Wybór właściwej metody zależy od celów danej lekcji, treści nauczania, ale także od możliwości intelektualnych uczniów oraz środowiska, w którym znajduje się szkoła. Nowa podstawa programowa zaleca stosowanie metod aktywizujących, waloryzacyjnych, problemowych oraz różnego rodzaju form ćwiczeniowych (metod praktycznych). Metody te mogą być z powodzeniem wykorzystane także na zajęciach terenowych (lekcjach i zajęciach w terenie, wycieczkach). Dzięki obserwacjom bezpośrednim i zajęciom w terenie uczeń ma możliwość skonfrontowania posiadanej wiedzy z znaną rzeczywistością. W ten sposób rozbudza się zainteresowanie otaczającym światem i kształtuje postawy obywatelskie.

Przykłady szczegółowych sposobów osiągnięcia celów edukacyjnych przedstawiono w tabeli. Zgodnie z założeniami reformy każdy nauczyciel powinien dostosować sposoby osiągnięcia celów do potrzeb i możliwości uczniów.

5.1. Zakres podstawowy

Dział nauczania	Przykładowe sposoby osiągnięcia celów
Poziom podstawowy	
Świat w okresie przemian	<ul style="list-style-type: none"> • gromadzenie informacji, materiałów prasowych, notatek (np. w formie portfolio) na temat współczesnych przemian społeczno-gospodarczych i politycznych; • korzystanie z map i podręcznika; • wykorzystanie analizy SWOT do oceny korzyści i zagrożeń wynikających z globalizacji; • korzystanie z filmów edukacyjnych, prezentacji multimedialnych, internetu, danych statystycznych
Współczesne problemy demograficzne i społeczne	<ul style="list-style-type: none"> • korzystanie z różnych źródeł informacji (podręcznik, atlas, internet, filmy edukacyjne, prezentacje multimedialne); • praca z rocznikiem statystycznym i danymi pozyskanymi z zasobów internetu i innych mediów; • wykonywanie posterów, plakatów, prezentacji; • rozpoznawanie aglomeracji na podstawie schematów, map, rysunków; • konstruowanie modeli przyczynowo-skutkowych dotyczących zjawisk i procesów demograficznych; • korzystanie z planów miast
Gospodarka rolna i problemy żywienia ludności na świecie	<ul style="list-style-type: none"> • praca z podręcznikiem, mapami, zeszytem ćwiczeń, kartami pracy; • analiza danych statystycznych zapisanych w różnej postaci; • dyskusja na temat wpływu nieracjonalnej gospodarki człowieka na środowisko przyrodnicze; • wykorzystanie filmów edukacyjnych ukazujących zmiany w środowisku (niedobór wody, pustynnienie); • konstruowanie modeli przyczynowo-skutkowych dotyczących wzajemnych powiązań w rolnictwie; • waloryzacja obszarów rolniczych pod kątem ich przydatności; • dyskusja („burza mózgów”) dotycząca sposobów walki z głodem jawnym
Przemiany w przemyśle i usługach	<ul style="list-style-type: none"> • praca z mapami, podręcznikiem, literaturą przedmiotu, rocznikiem statystycznym; • ćwiczenia na mapach konturowych; • dyskusja na temat wpływu energetyki cieplnej na środowisko; • wnioskowanie na podstawie danych statystycznych zapisanych w różnej postaci; • pozyskiwanie i analiza informacji z mediów; • konstruowanie projektu edukacyjnego, którego celem jest poznanie najciekawszych obiektów turystycznych; • wykonanie plakatu prezentującego zagrożenia i korzyści płynące z wykorzystania internetu
Relacje człowiek – środowisko przyrodnicze	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie filmów, animacji, schematów obrazujących wpływ człowieka na środowisko; • bezpośrednie obserwacje w terenie zmian zachodzących pod wpływem gospodarczej działalności człowieka;

Dział nauczania	Przykładowe sposoby osiągania celów
	<ul style="list-style-type: none"> • korzystanie z map i praca z podręcznikiem; • ocena współpracy międzynarodowej w zakresie ochrony przyrody; • przygotowanie prezentacji multimedialnej dotyczącej relacji człowiek – środowisko; • przygotowanie plakatów i posterów

6. Propozycja metod sprawdzania i oceny osiągnięć edukacyjnych ucznia

Nieodzownym elementem procesu kształcenia jest ocenianie osiągnięć ucznia. Ocenianie polega na rozpoznaniu poziomu opanowania wiedzy niezbędnej do zrozumienia procesów, prawidłowości i zależności występujących we współczesnym świecie, środowisku przyrodniczym i społeczno-ekonomicznym. Pozwala także sprawdzić poziom ukształtowania umiejętności warunkujących sprawne, odpowiedzialne funkcjonowanie w społeczeństwie. Efekty pracy ucznia (uczącego się) podlegają więc ciągłemu monitorowaniu. W praktyce edukacyjnej stosuje się ocenianie wewnątrzszkolne (bieżące i końcowe) oraz zewnętrzne. Oba systemy oceny poziomu i postępów w opanowaniu wiadomości i umiejętności odwołują się do wymagań sformułowanych w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

Ocenianie wewnątrzszkolne powinno motywować do zdobywania nowych umiejętności, a w konsekwencji kształtowania kompetencji (czyli dalszego uczenia się zgodnie z zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady Europy).

Poza funkcją motywującą bieżące i końcowe ocenianie wewnątrzszkolne spełnia również szereg innych funkcji:

- informacyjną (dostarcza uczniowi, nauczycielom, rodzicom, szkole i innym podmiotom informacji zwrotnej na temat poziomu osiągnięć edukacyjnych ucznia, ale także jego możliwości, uzdolnień, specjalnych potrzeb edukacyjnych),
- dydaktyczno-diagnostyczną (mierzy poziom osiąganych umiejętności i kompetencji, wskazuje ewentualne braki i pozwala nauczycielowi korygować metody, formy pracy i strategie działania oraz doskonalić organizację pracy dydaktyczno-wychowawczej),
- społeczną (kształtuje wzajemne stosunki w zespole klasowym, różnicuje uczniów),
- wychowawczą (aktywizuje uczniów, zachęca do dalszej pracy, uczy samodzielności, odpowiedzialności i samooceny).

Ocenianie bieżące obejmuje sprawdzanie stopnia opanowania i zrozumienia wiadomości i umiejętności na podstawie mniejszej partii materiału, a także postaw i aktywności ucznia. Jest rodzajem oceny formatywnej, gdyż kontroli dokonuje się nieustannie podczas zajęć edukacyjnych i poza nimi. Podstawowymi podmiotami tego oceniania są: wypowiedzi ustne, krótkie testy sprawdzające (kartkówki), zadania wykonywane indywidualnie, grupowo lub zespołowo (np. z zastosowaniem kart pracy, zeszytów ćwiczeń, kwestionariuszy i ankiet), prace domowe, opracowania z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnej (np. prezentacje, referaty), opisy wyników bezpośrednich badań terenowych, aktywność na zajęciach.

Kontrola końcowa (semestralna i roczna) ma charakter sumujący. Jej celem jest sprawdzenie poziomu osiągnięć edukacyjnych większej grupy uczniów. Umożliwia określenie stopnia opanowania wiedzy i umiejętności oraz obserwację postępów. Pozwala także na ewaluację pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela, uczniowi zaś wskazuje kierunki dalszego postępowania celem korygowania niedociągnięć. Kontrola końcowa może przybierać formę testów umiejętności i wiadomości, sprawdzianów obejmujących większą partię materiału, testów sumatywnych. Ocenie mogą podlegać także prace związane z projektem edukacyjnym i prezentacją jego rezultatów.

Ocena śródroczna i roczna (kończąca) stanowi wypadkową ocen cząstkowych (związanych z kontrolą bieżącą, semestralną i roczną). Ocenianie wewnątrzszkolne musi być zgodne z wewnątrzszkolnymi i przedmiotowymi zasadami oceniania.

Bardzo ważną rolę w procesie kształcenia odgrywa ocenianie diagnostyczne. Umożliwia ono określenie stopnia opanowania umiejętności i stanu wiedzy przed rozpoczęciem lub na zakończenie etapu edukacyjnego. Diagnostyka pozwala dostosować program nauczania, metody i formy pracy do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów. Formami diagnostyki są testy sumatywne (sprawdzające wiedzę i umiejętności zdobyte w gimnazjum lub na zakończeniu danego poziomu edukacyjnego).

Ocenianie powinno być jawne, umotywowane, sprawiedliwe i obiektywne. Takie funkcje spełnia ocenianie kształtujące, czyli „częste, interaktywne ocenianie postępów ucznia i uzyskanego przez niego zrozumienia materiału, tak by móc określić, jak uczeń ma się dalej uczyć i jak najlepiej go nauczać” (Raport Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju). Forsowana w podstawie programowej strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz wypracowania metod uczenia się. Ocenianie kształtujące wpływa na motywację uczniów, kieruje uwagę na cele kształcenia i kryteria sprawdzania, wspomaga samoocenę, wyrównuje szanse edukacyjne i w końcu ukierunkowuje ucznia na proces uczenia się (ocenianie kształtujące pomaga uczniowi uczyć się). W związku z tym zasadne staje się wprowadzenie oceniania kształtującego na niektórych geograficznych zajęciach edukacyjnych, zwłaszcza że stanowi to zalecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej w kontekście wdrażania nowej podstawy programowej.

Ocenianie zewnętrzne ma za zadanie potwierdzenie stopnia spełnienia przez uczniów wymagań zapisanych w podstawie programowej. Na ocenę zewnętrzną składają się wyniki uzyskane na egzaminie maturalnym.

7. Literatura pomocnicza dla nauczyciela

1. Badura-Strzelczyk G., *Pomóż mi zrobić to samemu*, Impuls, Kraków 1998
2. Batorowicz Z., *Mapa w nauczaniu geografii*, WSiP, Warszawa 1971
3. Berne J., *Zajęcia w terenie*, WSiP, Warszawa 1984
4. Brophy J., *Motywowanie uczniów do nauki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002
5. Brudnik E., Muszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Wyd. II, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce 2003
6. Czaińska Z., Wojtkowicz Z., *Aktywne metody w edukacji geograficznej*, SOP, Toruń 2000–2003
7. Dobrowolska B., *Nauczyciel wobec postaw twórczych uczniów: pedagogiczne uwarunkowania kompetencji zawodowych*, Akapit, Toruń 2009
8. Dzierzgowska I., *Jak uczyć metodami aktywnymi*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2005
9. Kordziński J., *Motywacja – tajemnica szkolnych sukcesów*, Wydawnictwo Dashofer, Warszawa 2007
10. Kruszewski K. (red.), *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, PWN, Warszawa 1991
11. Kubiczek B., *Jak nauczać uczniów uczenia się?*, NOWIK, Opole 2005
12. Kulas H.E., *Poziom samooceny a pozycja jednostki w grupie rówieśniczej*, Psychologia Wychowawcza 1982, nr 3
13. Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki*, WSiP, Warszawa 2005
14. Licińska D., *O źródłach wiedzy geograficznej*, „Zeszyty Geograficzne”, z. 1, SOP, Toruń 2001
15. Licińska D., *O orientowaniu się w przestrzeni geograficznej*, „Zeszyty Geograficzne”, z. 2, SOP, Toruń 2001
16. Limont W., Cieślukowska J. (red.), *Wybrane zagadnienia edukacji uczniów zdolnych*, t. 1 i t. 2, Impuls, Kraków 2005
17. Niemierko B., *Kształcenie szkolne: podręcznik skutecznej dydaktyki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007
18. Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką*, WSiP, Warszawa 1991
19. Perrot E., *Efektywne nauczanie. Praktyczny przewodnik doskonalenia nauczania*, WSiP, Warszawa 1995
20. Sajdak A., *Edukacja kreatywna*, WAM, Kraków 2008
21. Sołtys D., Szmigiel M.K., *Doskonalenie kompetencji nauczycieli w zakresie diagnozy edukacyjnej*, Warszawa 2002
22. Taraszkiewicz M., *Jak uczyć lepiej? – czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, CMPPP, Warszawa 1996
23. Taraszkiewicz M., *Metody aktywizujące proces uczenia się, czyli jak uczyć lepiej*, Wydawnictwo Dashofer, Warszawa 2002
24. Taraszkiewicz M., Karpa A., *Jak wspierać zdolnego ucznia?*, WSiP, Warszawa 2009
25. Taraszkiewicz M., Malinowski M., *Planowanie scenariuszy lekcji i materiałów edukacyjnych*, Wydawnictwo Dashofer, Warszawa 2003
26. Wojtanowicz P., *Aktywizujące metody nauczania – uczenia się geografii*, SOP, Toruń 2006
27. Zimmerman B.J., Bonnier S., Kovach R., *Zdolny uczeń: metody planowania samodzielnej nauki. Poczucie własnej skuteczności ucznia*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008
28. Akty prawne:
  - Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 sierpnia 2010 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych. (Dz. U. nr 83, poz. 562 z późn. zmianami).
  - Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 15 stycznia 2009 r.) – tom 5: Edukacja przyrodnicza
  - Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. Nr 89, poz.730)
  - Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz. U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572 z późn. zm.)
29. Strony internetowe:
  - www.ceo.org.pl
  - www.men.gov.pl
  - www.ore.edu.pl

